

ÇAĞDAŞ KAZAK TÜRKÇESİYLE GÖKTÜRK YAZITLARINDAKİ KELİME VE DEYİMLER ARASINDAKİ BENZERLİKLER

O. Kemal KAYRA - Şınar BOLATOVA

Türk yazı dilinin ilk örnekleri 8. yüzyıldaki Göktürk anıtlarıdır. Tabii bu metinlere ilk ürünler denmesi elde edilmelerine dayalı izafi bir durumu yansıtıyor olmasıdır. Çünkü Türk yazı dilinin henüz bulunamayan örneklerinin ilerideki muhtemel verileri bu tarihi süreci çok eskilere çekebilir. Bu ilk yazı dili devresi -ki ona Eski Türkçe Devresi denilir- 12.-13. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu dönem aynı zamanda Türklüğün müşterek yazı dili dönemidir.

"Orta Asya'da geniş bir sahayı kaplayan Türklük âlemi asırlar boyunca hep aynı dille okuyup yazmıştır. O devirden kalma eserlerde görülen ufak tefek farklar ise saha ve zaman farklarından ileri gelen normal ayrılıklar olup tek bir yazı dilinin hudutlarını aşacak mahiyette değildir"¹.

Türkçe'deki bundan sonraki gelişmeler hep aynı kaynaktan olup coğrafi ve sosyal şartlara göre değişim göstermiştir.

Asya Türklük âleminin parçalanıp Hazar'ın kutuplarından iki büyük kol halinde kuzeye ve batıya yayılmasıyla yeni kültür merkezleri meydana gelmiştir. Bu arada İslâm kültürü de yeni yerleşim bölgelerinde son derece etkili olmaya başlamıştır. İşte bu dönemde yani 13. yüzyıldan sonra Kuzey-doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi olmak üzere iki yazı dili meydana gelmiştir.

Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi 15. yüzyıldan sonra iki yazı dili olarak ayrılmış Kuzey Türkçesine Kıpçak Türkçesi denilirken Doğu Türkçesi de yerini son zamanda Özbek Türkçesine bırakmıştır.

Bu arada gelişen bir de Kazak Türkçesi vardır. Özel şekilleri ile kendisine has bir yazı dili meydana getiren bu Türk şivesinin Kuzey Türkçesi karakteri taşıması,

¹ Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1972, s. 13.

Moğolistan-Koşo-Çaydam coğrafî bölgesine nisbî yakınlığı nazarı itibara alınarak Göktürk kitabelerindeki bazı kelime şekilleriyle benzerlik göstermesi de incelenmeğe değer çok önemli bir konudur.

Çok geniş bir coğrafî alana yayılan Kazakistan'ın kuzey ve güney bölgelerinde önemli ağız farklılıkları bulunmaktadır. Özellikle Kuzey-doğu Kazakistan'da Eski Türkçe özellikleriyle ve tabiî Göktürk yazıtlarıyla ilgili bazı çarpıcı örneklerle karşımıza çıkan malzemeyi belirtmeye çalıştık.

Türkçe'nin önemli bir ses olayı olan ikinci hecede "o-ö" seslerinin bulunmamasına karşılık bu ses olayı Kazak Türkçesinde imlâ-fonetik ayrılığıyla yaşamaktadır. "İlk hecedeki (O, Ö, U, Ü) ünlülerinden sonra gelen "a ve e" sesleri söyleyişte çok defa "o" ve "ö"dür. *Süyek* yazılır, *süyök* (kemik) okunur; *küyev* yazılır, *küyöv* (güveyi) okunur; *üyd* yazılır *üydö* (evde) okunur; *kölden* yazılır, *köldön* (gölden) okunur; *kolda* yazılır, *koldo* (elden) okunur².

Bugün Batı Türkçesinde hemen hiç kullanılmayan bir çok kelime yazıtlardaki kullanıldığı şekliyle veya ona yakın şekliyle Kazak Türkçesinde yaşamaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kazak Türkçesinde Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi imlâ-fonetik (yazı-söyleyiş) farklılığı vardır. Bu yüzden fonetikle yola çıkmak daha çok diyalektolojik bir metot olacağından aslen son devrin yazılı ürünlerine bakmak esas olmakla birlikte o dili konuşan kimselerin fonetiğini de ikinci plânda saymak pek uygun düşmez. Bu yüzden biz yazılı ürünleri esas, söyleyişi de ana yardımcı malzeme sayarak bu çalışmayı yapmayı uygun bulduk. Meselâ bu sahada yapılmış bir sözlük çalışmasında *adır-* fiili yalnız *adıra* şekliyle sıfat olarak verilip anlamında mahrum kalmak şümülünde bir beddua olarak değerlendirilmiştir³. Bizim tesbitlerimizde ise bu kelime daha çok *kal-* yardımcı fiili ile yapılan gerundiumla türetilen bir birleşik fiil olarak *adıra kal-* şekliyle kullanılan bir form olup anlamı, "yalnız kalmak, mahrum olmak, defol git!" gibi beddua ve sitem mahiyetinde görünmektedir.

Bu tür örnekler daha ziyade konuşma diline dayalı olarak açıklandı.

Şimdi Orhun anıtlarında ve Kazak Türkçesinde müştereken kullanılan kelimelerin açıklamalarına geçelim:

adrıl-: Ayrılmak. Kzk. *adıra kal-*: Yalnız kal, git, defol. Mahrum ol. Genelde sitem ve beddua içerikli.

Türk bodun kanın bulmayın Tabgaçda adrıldı kanlandı. T1B/2.2.

² Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Ankara 1991, s. 1048.

³ Kazak Türkçesi Sözlüğü, Ter:Hasan Oraltay, Nuri Yüce, Saadet Pınar. İstanbul, 1984, s.4.

Bugünkü Kazak Türkçesinde *adrıl-* klişe olarak yaşasa bile kelimenin bu haliyle yaşaması bile ilgi çekicidir.

Adıra kalsın, ol seninġ tenginġ emes. (Kzk.) "Uzak olsun, o senin dengin değil".

alkın-: Mahvolmak, yok olmak, bitmek, tükenmek. Kzk. *alkınuv* (*alkın-*) Nefesin tükenmesi, hava yetmemesi, nefes nefese kalmak, enerjinin tükenmesi.

Kop anda alkıntıġ arıltıġ. KG/9.3 "Hep orada mahvoldun, yok edildin".

Alkınıp jüġürüp keldi. (Kzk.) "Koşup geldiġi zaman nefesi kesilmiştii".

Burada dikkati çeken husus *alkın-* fiilinin yalnız nefesle ilgili olmasıdır. Buna rağmen kelimenin anlamında tükenme esprisinin kaybolmaması da önemlidir.

alp: Kahraman, cesur, yiġit, zor, çetin, sert, müthiş. Kzk. *alıp*, aynı anlamda. *Bizim alıptarımız*, Kzk.'da "bizim erlerimiz, bizim kahramanlarımız" demektir.

Bilge kagan ermiş alp kagan ermiş. KD/3.8 "Bilgili kaġan imiş, alp kaġan imiş, cesur kaġan imiş".

Alıptar esimi el esinde. (Kzk.) "Alpların adı halkın hafızasındadır".

alpagut: Yiġit, kahraman, tek başına düşmana saldıran. Kzk. Aynı anlamda. (*alpavut*)

Oza kelmiş süsin Köl Tigin agıtıp Tongra bir oġuş alpagu on erig Tonga Tigin yogında egirip ölürtümüz. KK/7.3

"İlerleyip gelmiş ordusunu Köl Tigin püskürtüp, Tongradan bir boyu yiġit on eri Tonga Tigin mateminde çevirip öldürdük.

Alpavuttay jigit bol. (Kzk.) "Alpagut gibi yiġit ol; yani çok büyük bir kahraman ol".

anteg: Öyle, o şekilde. Kzk. *Onday:* Aynı anlamda, öyle, o şekilde.

Sabı anteg öñġdin kagangaru sü yorılım timiş. T1K/5.2 "Sözü şöyle: Doğuda kaġana karşı ordu yürütelim demiş".

Tap onday kitaptı men kaydan tabamın? (Kzk.) "Tam onun gibi kitabı ben nereden bulurum?"

andağınğın için: Öyle olduğun için, öyle yaptığın için, ...den dolayı. Kzk.
andağınğ için: Aynı anlamda.

Türk bodun tokurkak sen açsar tosık ömez sen bir todsar açsık ömez sen.
Andağınğın için igidmiş ka(ganınğın) sabın almatın yir sayu bardıg. BK/6.7
"Türk milleti tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk kıymetini bilmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin".

Kitaptı jirttınğ, andağınğ için öpkeng sağan renjir. (Kzk.) "Kitabı yırttığından dolayı ablan sana kızar".

arıl-: Temizlenmek, mahvolmak, yok olmak. Kzk. *arıl-:* Temizlenmek, kurtulmak, iyileşmek.

Kop anda alkıntıg, arıltıg. KG/9.3 "Hep orada mahvoldun, yok edildin".

Künasından arıldı. (Kzk.) "Günahlarından temizlendi".

Avıruvdan arıldı. (Kzk.) "Hastalıktan kurtuldu".

ayt-: Söylemek. Kzk. Aynı anlamda.

Bilge Tonyukuk(k)a baŋga aydı. Bu süg ilt tidi. Tık/7.4 "Bilge Tonyukuk'a bana şöyle dedi: Bu orduyu sevket dedi".

Men sağan ayttım ğoy. (Kzk.) "Ben sana söyledim ki".

bar: Var, mevcut. Kzk. Aynı anlamda.

Azu bu sabımda igid bar gu? KG/10.3 "Acaba bu sözümde yalan var mı?"

Meniŋ üyüm bar. (Kzk.) "Benim evim var".

bar- : Gitmek. Kzk.'da aynı anlamda.

İlgerü barıgma bardıg, kurıgaru barıgma bardıg. KD/24.1, 24.2 "Doğuya giden gittin, batıya giden gittin".

Men Kazagıstanga barıp keldim. (Kzk.) "Ben Kazakistan'a gidip geldim".

bol-: Olmak. Kzk.'da aynı anlamda.

Tabgaç bodunka beglik urı oğlın kul boldı, işilik kız oğlın künğ boldı.
KD/7.2 "Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evladı cariyeye oldu."

böng-: Tekme atmak, çifte atmak. Kzk. *möngküw*, aynı anlamda.

Toruk bukalı semiz bukalı arkada böngser, semiz buka toruk buka tiyin bilmez ermiş tiyin ança sakındım. TıB/6.1 "Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa semiz boğa zayıf boğa olduğu bilinmezmiş derler diyip öyle düşündüm".

At möngkidi. (Kzk.) "At çifte attı".

böri: Kurt. Kzk.'da aynı anlamda.

Tenğri küç birtük üçün kaŋım kagan süsi böri teg ermiş, yağısı koŋy teg ermiş. BD/II.2 "Tanrı kuvvet verdiği için, babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş".

Böligendi böri jer. (Kzk.) "Ayrılanı kurt yer" //Sürüden ayrılanı kurt yer.//

buka: Boğa. Kzk.'da aynı anlamda.

Toruk bukalı semiz bukalı arkada böngser, semiz buka toruk buka tiyin bilmez ermiş tiyin ança sakındım. TıB/5.4 "Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa, semiz boğa zayıf boğa olduğu arkada bilinmezmiş derler diyip öyle düşündüm".

Korada kara buka tur. (Kzk.) "Ahırda kara boğa duruyor".

bulgak: Karışık, bulanıklık, bulanık. Kzk. fiil. *bulgaktaw*: Karıştırmak ortalığı bulandırmak, doğruyu söylememek.

Tenğri yir bulgakin üçün yağı boldı. KK/4.4 "Gök yer bulandığı için düşman oldu".

Nege bulgaktap tursıng? (Kzk.) "Neden doğru söylemiyor, ortalığı karıştırıyorsun?"

buŋg: Keder, sıkıntı. Kzk. *mung*, aynı anlamda.

Türk kagan Ötüken yiş olursar ilte buŋg yok. KG/3.2 "Türk kağanı Ötüken ormanında oturursa ilde sıkıntı yoktur".

Muŋgdı jırlar jazdı. (Kzk.) "Kederli, kaygılı şiiirler yazdı".

büntegi: Bunun gibi. Kzk. *bunday*. Aynı anlamda.

Nenġ yirdeki kağanlıg bodunka būntegi bar erser ne bunġı bar erteçi ermiş. T2D/7.1. "Her hangi bir yerdeki kağanlı millette böylesi var olsa, ne sıkıntısı mevcut olacakmış?"

Bunday adam körġen jokpın. (Kzk.) "Bunun gibi adam görmedim".

ikeġü: Her ikisi, ikinin her biri. Kzk. *ekevi.* Aynı anlamda.

Eçim kagan ili kamşaġ boltukında bodun ilig ikeġü boltukında İzgil bodun birle sünġüştümüz. KK/3.4 "Amcam kağanın ili sarsıldığında millet hükümdar ikiye ayrıldığına İzgil milleti ile savaştık".

Aġayın ekevi bir tösekte jadır. (Kzk.) "Kardeşlerin ikisi bir yatakta yatıyorlar".

ilgerü: İleri, doğu, doğuda, Kzk. *ilgeri,* tek anlamlı: İleri

İlgerü Şantung yazıka tegi süledim, taluyka kiçig tegmedim. KG/3.3 "Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı".

Askerler jengispen ilgeriley berdi. (Kzk.) "Askerler yenerek ilerlediler".

ilsire-: İlsiz kalmak, ülkesiz kalmak.

Burada önemli olan olay "+sire-" ekidir. Aslen isimden olumsuz yanan bu ek Kazak Türkçesinde nadir kullanılsa bile yaşamaktadır. *Kansıraw (kansıra-)* çok kan kaybetmek demektir.

Tenġri yarlıkaduk üçün illigig ilsiretmiş, kaganlıgıg kagansıratmış. KD/15.3 "Tanrı lutfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış".

Janına kelgen kezde jaralı kaskır kansırap jadır edi. (Kzk.) "Yanına geldiğimizde yaralı kurt çok kan kaybetmişti".

ini: Küçük erkek kardeş. Kzk.'da aynı. Kazak Türkçesinde erkek kardeş kız kardeşine "karındaşım" kız kardeş erkek kardeşine "bawırım" der.

Anda kisre inisi eçisin teg kılınmaduk erinç, oġlı kaġın teg kılınmaduk erinç. KD/5.2 "Ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, oġlu babası gibi kılınmamış olacak".

kalınġ: Mal, servet, çeyiz. Kzk. *kalınġ* veya *kalınġ* mal başlık parası olarak geçer.

*K[...]*m içgertim, kalıñın ebirü kelürtüm. BD/25.6 "K(.....) tabi kıldım, malını çevirip getirdim".

Kız akesi kalingına bes ming tenge suraptı. (Kzk.) "Kızın babası kızın kalını için beş bin tenge (Kazak para birimi) istemiş".

Ayrıca Kazak yazarı Sultanmahmud Toraygırov'un "Kaling Mal" romanı da vardır. Romanda konu olarak babası tarafından başlık için zengin fakat yaşlı birine verilen bir kızın dramı işlenir. *Kalıñg* malı verilen nişanlı kıza "kalıñgdık" denir.

Bu kelime, Anadolu Ağızlarında da aynı anlamda kullanılmaktadır. (Bk. *Derleme Sözlüğü*, c. 8).

kari: Yaşlı, ihtiyar, Kzk. *kari* aynı anlamda.

Özüüm kari boldum, ulug buldum. T2D/6.3 "Kendim ihtiyar oldum, kocaldım".

Toyga, kari jası tügel keldi. (Kzk.) "Düğüne yaşlı genç hepsi geldi".

kırgak: Elbise kenarı, kenar. Kzk. *kır*, kenar. Bugünkü Kazak Türkçesinde keskin olan kenarlara verilen isim. Bıçağın iki yanına "pışaktıng kırı" veya pantolonun ütülü yerine çok güzel ütülenmiş anlamında "kırı sındırılğan" denilmektedir.

Kırgak kelimesi muhtemelen *kırğa-k* < *kır-t-g+a-k* şeklinde yapılmış olmalıdır.

kop: Hep, çok, tamamıyla, bütün. Kzk. *köp*, sadece çok demektir.

Bunça bodun kop itdim. KG/3.1 "Bunca milleti hep düzene soktum"

Köp tükirse köl boladı. (Kzk.) (Atasözü) "Çok insan tükürürse göl olur".

korgan: Kale. Kzk. aynı anlamdadır. Buna ilaveten dayanak, teminat kuvvet, güvenç anlamlarında da kullanılır.

Amgı korgan kışladukda yut boldı. BD/31.7 "Amgı kalesinde kışlandığında kıtlık oldu".

Ekem meniñ korganım. (Kzk.) "Babam benim dayanağımdır".

kök: Mavi, lâcivert, yeşil, gök, sema, hava. Kzk. Lâcivert, çimen, gök.

Üze kök tenġri asra yaġız yir kılındukda ikin ara kişi oġlı kılınmış. BD/2.6
"Üstte mâvi gök, altta yaġız yer kılındıkta ikisi arasında insanoġlu kılınmış".

Kzk.'da açık mavi yerine "kögildir" denir. Yine Kazak Türkçesinde çimenler yeşerdi veya çim bitti yerine "kök şığa bastadı" "çimen çıkmaġa başlandı"; pikniġe, çimene çıkmaġa "kökke şıġuv" denir.

kölük: Yük hayvanı. Kzk. *kölik*, aynı anlamda. (Kölik)

İngek kölükün T1G/8.4 "İnek ve yük hayvanı ile".

Kölik tapsam bararmın. (Kzk.) "Binek bulursam giderim".

künġ: Hizmetçi, cariye, halayık. Kzk. aynı.

Tabġaç bodunka beglik urı oġlın kul boldı, işilik kız oġlın künġ boldı.
KD/7.2 "Çin milletine beylik erkek evladı kül oldu, hanımlık kız evlâdı cariye oldu".

Men bul üydiġ künġimin be? "Ben bu evin hizmetçisi miyim?"

neke: neye, niye, neden. Kzk. aynı (nege)

Neke tezer biz? T2B/3.3; 4.1 "Niye kaçıyoruz?" *Üküş tiyin neke korkur biz*.
"Çok diye niye korkuyoruz"

oz-: İleri geçmek, öne atılmak, kurtulmak, sıyrılmak. Kzk. aynı

Biş Balık anı için ozdı. BD/28.8 "Beş Balık onun için kurtuldu"

Meniġ atım baygede ozıp keldi. "Benim atım yarışmada önde geldi".

Ozat okuşı: Çalışkan, herkesten önde olan öğrenci sınıf veya birincisi.

ökün-: Pişman olmak, eseflenmek, hayıflanmak. Kzk. aynı. (*ökin-*)

Türk bodun ertin, ökün. KD/23.1; 40.2 "Türk milleti vazgeç, pişman ol!"

Ol sözdi aytkanıma ökindim. (Kzk.) "O sözü söylediğime pişman oldum".

Bir Kazak atasözünde: *Ötken iske ökinbe* yani "Geçmişte olan şeyler için fazla üzülme, gelecek için kendini toparla".

ört: Yangın. Kzk. Aynı anlamda.

İkinti kün örtçe kızıp kelti. T2B/4.4, 5 "İkinci gün ateş gibi kızıp geldi".

Ört, tilsiz jav. (Kzk.) "Yangın dilsiz düşman".

ötün-: Arz etmek, rica etmek, niyaz etmek, dilek dilemek, maruzatta bulunmak. Kzk. aynı anlamda.

Anta ötrü kaganıma ötüntüm. T1G/5.4 "Ondan sonra kaganıma arz ettim".

Üyge kaytuvga ruhsat berüvin ötündim. (Kzk.) "Eve gitmeme izin vermesini rica ettim".

ötiniş Kazak Türkçesinde dilek, rica, niyaz, maruzat demektir. Bu kelime Göktürkçede *ötünç* olarak geçer.

sab: Söz. Kazakçada bu kelime söz olarak geçmemekle birlikte *söz sapta-* "söz söylemek" olarak geçer.

Sabımın tüketi eşidgil. KG/1.2 "Sözümü tamamiyle işit".

Söz saptavına karap kanday adam ekenin bilüvge boladı. (Kzk.) "Söz söyleyişine bakarak nasıl bir insan olduğunu anlayabiliriz".

sanç-: Saplamak, mızraklamak. Kzk. *şanşuv*, aynı anlamda.

Bir erig okun urtı, iki erig udu aşuru sançdı. KD/36.1 "Bir eri ok ile vurdu iki eri kovalayıp takip ederek mızrakladı".

Batır atalarımız javların nayzamen şanşıp attan kulata beridi eken. (Kzk.) "Bahadır dedelerimiz düşmanlarını süngü ile mızraklayıp attan düşürüyorlarmış".

sansız: Sayısız, hesapsız. Kzk. Aynı anlamda.

Edgü özlük atın kara kişin kök teyengin sansız kelürüp kop kotı. BG/12.3 "İyi binek atını kara samurunu mavi sincabını sayısız hep bıraktı".

İtbaydıñg sansız malı bar. (Kzk.) "İtbay'ın sayısız malı var".

sıgta-: Ağlamak, sızlamak, feryat figan etmek. Kzk. *sıkta-*, aynı anlamda.

Yogçı sıgıtçı öngre kün togsıkda Bökli çöl(1)üg il, Tabgaç, Tüpüt, Apar, Purum, Kırkız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabtı bunça bodun kelipen

sıgtamış, yoglamış. BD/5.4 "Yasçı ağlayıcı doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabı, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş.

Kazak Türkçesinde bu kelime tek başına kullanılmamakla birlikte *jılap saktav* şeklinde kullanılır. "Ağlayıp sızlamak" anlamına gelir.

Küyevi ölgen äyel jılap sıktap otır eken. (Kzk.) "Kocası ölen kadın ağlayıp sızlayıp oturuyormuş".

sınğar: Yarım, yarı, iki kısımdan biri, bir kısım, bir şeyin yarısı. Kazak Türkçesinde, tek, çift olan şeyin biri, birbirini tamamlayan iki şeyin yarısı.

Bizinte iki uçı sınğarça artuk erti. T2B/5.2 "Bizden iki ucu yarısı kadar fazla idi".

Aşağıdaki parça bugün Kazakistan'da söylenen bir şarkının güftesidir. Anlamı şöyledir:

<i>Ayavlı jır äningsing</i>	Sevimli destan, şarkımsın,
<i>Sen mening şınarımsing</i>	sen benim çınarımsın,
<i>Sen meniñ tağdırıma</i>	sen benim kaderime,
<i>Balagan sınğarımsing.</i>	mukayese ettiğim yarımısın.

sinğil: Küçük kız kardeş. Kzk. Türkçesinde yalnız ablası kız kardeşine *sinğil* diyebilir.

Sinğilim kunçuyug birtimiz. BD/17.2 "Kız kardeşim prensesi verdik".

Sinğilim ekevimiz kosılıp än şırkadık. (Kzk.) "Kaz kardeşim ikimiz birlikte şarkı söyledik".

sünğük: Kemik. Kzk. *süyek.*

Kanıñ subça yügürti, sünğükünğ tagça yattı. KD/24.3 "Kanın su gibi koştı, kemigin dağ gibi yattı.

Eti seniki, süyegi meniki. (Kzk.) "Eti senin, kemiği benim".

teyeng: Sincap. Kazak Türkçesinde *tiyin.*

Edgü özlük atın kara kişin kök teyenġin sansız kelürüp kop koti. BG/12.3
"İyi binek atını, kara samurunu, mavi sincabını sayısız hep bıraktı".

Butakta kızıl tiyin jaggak šagıp otur. (Kzk.) "Budakta kırmızı sincap ceviz yiyip oturuyor".

tud-: Mani olmak. Kzk. *tıyuv, tıy-*, aynı anlamda.

Közde yaş kelser tıda köngülte sıgıt kelser yanduru sakındım. KK/11.2
"Gözden yaş gelse mani olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım".

Ekem tıy köz jasingdı dep urıstı. "Babam göz yaşlarına mani ol diye sövdü (azarladı)".

Ayrıca yine Kazak Türkçesinde *tıyım* "yasak, engel, mani" anlamlarında kullanılmaktadır. *Ušaktıng işinde šılım šegüvge tıyım salıngan.* (Kzk.) "Uçak içinde sigara içmek yasaktır".

tıngla-: Dinlemek. Kzk. *tingda-* aynı anlamda.

Tokuz Oguz beyleri bodunı bu sabımın edgüti ešid, katıgdı tıngla. BK/1.7
"Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle.

Radyodan sonġgi habarlar tıngdadım. (Kzk.) "Radyodan son haberleri dinledim.

tolgat-: Eziyet çekmek, ağrı çekmek. Kzk. *Tolgatuv.* Aynı anlamda. Yalnız bu kelime bugünkü Kazak Türkçesinde sadece hamile kadının doğum sancısı çektiği son anlar için kullanılır.

(.....) *igidiġ, emgetmeġ, tolgatmaġ.* BK/13.2 "Besleyin, zahmet çektirmeyin, incitmeyin".

Beyšara eyel bosanarda kattı tolgatıp kıynalıptı. (Kzk.) "Zavallı kadın doğum yaparken sancısı çok ağır olmuş".

tün kat-: Gece yürüyüşü yapmak. Kzk. *tün katuv,* aynı anlamda.

Tün kattımız. T1K/11.4 "Geceyi gündüze kattık".

Jolavšılar tün katıp jolga šıktı. (Kzk.) "Yolcular gece yarısı yola çıktılar".

una-: Kabul etmek, tasvip etmek, uygun görmek. Kzk. aynı anlamda.

Sü yorılım tideçi unamañg. T1K/11.1 "Ordu yürütelim diyecek, kabul etmeyin".

Anama meniñg dosım unadı. (Kzk.) "Annem benim arkadaşımı uygun buldu, tasvip etti".

üçegü: Her üçü de. Kzk. *üşevi* aynı anlamda.

Ança ötüntüm: Tabgaç Oğuz Kıtayñ bu üçegü kabışsar kaltaçı biz. T1G/5.4 "Şöyle arz ettim: Çin, Oğuz, Kıtay bu üçü birleşirse kala kalacağız".

Marat, Kanat, Sanat üşevi dostar. (Kzk.) "Marat, Kanat, Sanat bu üçü dosttur".

yagı: Düşman. Kzk. *Jav* aynı anlamda.

Biriye Tabgaç bodun yagı ermiş. KD/14.2 "Güneyde Çin milleti düşman imiş".

Jav jagadan alaganda dos etekten aladı. (Kzk.) "Düşman yakadan tuttuğunda, dost etekten tutar.

yarlıka-: Buyurma, lutfetme, bağışlama, koruma. Kzk. *jarlıkav* Lutfetmek, iyilik etmek.

Tenğri yarlıkazu bu Türk bodun ara yaraklıg yagı yeltürmedim, töğünlüg atıg yügürtmedim. T2D/3.3; 4.1-2 "Tanrı korusun bu Türk milleti arasında silâhli düşmanı yelürütmedim, daıngalı atı koşturmadım".

Kuday seni jarlıkasın. (Kzk.) "Allah sana lutfetsin, iyilik versin".

yel-: Koşmak, at koşması. Kzk. *jel-* aynı anlamda veya daha yaygın kullanımıyla atın orta hızla koşması.

Kün yime tün yime yelü bardımız. T1K/3.4 "Gündüz de gece de dört nala at koşturup gittik".

Atam atımen janıma jelip keldi. (Kzk.) "Dedem atı ile yanıma "orta hızla" koşup geldi"?

yinçge: İnce. Kzk. *jingişke* aynı anlamda.

Yuyka erkli topulgalı uçuz ermiş, yinçge erklig üzgeli uçuz. T1G/6.2 "Yufka olanın delinmesi kolay imiş. İnce olanı da delmek kolaymış".

Kazak Türkçesinde kış gitmeyip bahar geç gelince *Juvanning jingişkerip, jingişkeniñ üzilgen şağı* denir. Yani "Kalının inceldiği incenin üzüldüğü mevsim".

yut: Kıtılık, açlık, felâket. Kzk. *jut* aynı anlamda.

.....yaşı)ma Amgı korgan kışladukda yut boldı. BD/31.7 "... yaşımda Amgı kalesinde kışladığımızda kıtlık oldu.

Atan tüye kutırsa jut boladı. (Kzk.) "Kısırlaştırılmış olan erkek deve kudurursa kıtlık olur". (Kazak Atasözü)

yügürt:- Koşturmak. Kzk. *jügürt*- aynı anlamda.

Kızıl kanım töküti kara terim yügürti işig küçüg birtim ök. T2D/2.1-2 "Kızıl kanımı döktürerek, kara terimi koşturarak gücümü verdim hep".

Bavurım janıma jügirip keldi. (Kzk.) "Kardeşim yanıma koşarak geldi".

bay: Zengin. Kzk. Aynı anlamda.

Çıgañy bodunug bay kıldım. KG/10.2 "Fakir milleti zengin kıldım".

Avzı kıysık bolsa da bay balası söylesin. (Kzk.) "Ağzı eğri olsa da zengin çocuğu konuşsun".